

Kulturno-povijesni i drugi aspekti knjige „Mirisi iscrpljena vala“

Ilija Pejić, *Mirisi iscrpljena vala: književni i kulturni život šireg bjelovarskog prostora u 20. stoljeću.*

Zagreb: Alfa, 2017., 831 stranica

„Književnost i kultura onih sredina koje nisu najuže povezane s najvećim gradskim središtima vrlo rijetko predstavljaju predmet opsežnijih i ozbiljnijih znanstvenih istraživanja, pogotovo u središnjim institucijama nacionalne znanosti i kulture. Zbog toga su taj zadatak u najnovije vrijeme preuzeli pojedinci koji su književne i kulturne vrijednosti vlastitih gradova/regija predstavili kroz, mogli bismo reći, gotovo i svojevrsne osobne projekte.“, piše Mario Kolar.¹ O takvom slučaju govorimo ovdje. Prošle 2017. godine bjelovarskoj i široj hrvatskoj javnosti predstavljena je voluminozna knjiga (rezultat desetogodišnjeg napora) pod naslovom „Mirisi iscrpljena vala“ na 830 stranica, u kojoj je, kako nam to podnaslov objašnjava, prikazan književni i kulturni život šireg bjelovarskog prostora u 20. stoljeću. Autor toga djela je bjelovarski književnik, književni povjesničar i kulturni djelatnik Ilija Pejić (Pećnik, 1956.), itekako poznat bjelovarskoj i široj hrvatskoj javnosti kao marljivi proučavatelj različitih aspekata kulturnog života bjelovarsko-bilogorskog prostora, ponajprije povijesti knjižničarstva te povijesti književnosti. Ovo opsežno sintezno književnopovijesno djelo, očito je kruna njegova dosadašnjeg rada.

No, krenimo u meritum stvari. Kada vidite obim ovog djela pred sobom i počnete ga analitički proučavati, svjesni ste da čitate nešto izuzetno, nešto što na neki način nadilazi prostor ovog bjelovarskog kraja, iako je to središnja tematika ove knjige. Autor sigurnim i snažnim korakom rekonstruira književnu i kulturnu povijest „šireg

¹ Kolar, Mario. Sinteza književne bjelovarijane 20. stoljeća. //Ilija Pejić: Mirisi iscrpljena vala – književni i kulturni život šireg bjelovarskog prostora u 20. stoljeću. Zagreb: Alfa, 2017././ Školske novine, 23. 5. 2017., str. 27.

bjelovarskog područja” u 20. stoljeću. Potrebno je samo zamisliti prikaz djelovanja i rada ljudi s ovog prostora u cijelom 20. stoljeću pa da uvidite koji veliki teret si je autor postavio u početku u svojim razmišljanjima, teret koji je sasvim sigurno uspješno savladan.

Knjiga je podijeljena u šest poglavlja kronološkim redom i to na način da svako poglavlje započinje iscrpnim uvodom, slijedi rekonstrukcija kulturnog života s naglaskom na književnosti, ali i s interesom za kazalište, likovnost, glazbu i glazbena društva, film te novinsku i izdavačku djelatnost „u gradu Bjelovaru, ali i u drugim mjestima koju su mu gravitirala (Đurđevac, Virje) ili mu gravitiraju i danas (Čazma, Grubišno Polje, Daruvar, Garešnica...).“ Djelom dominira očito književno-povijesni pristup. Skoro svako poglavlje počinje opisom općih društvenih, političkih i kulturnih zbivanja u određenom razdoblju, da bi zatim slijedilo predstavljanje i pozicioniranje pojedinih književnika ili književnih krugova i kulturnih djelatnika toga doba. Odmah vam itekako upada u oči koliko je Bjelovar sa svojim širim krajem bio integriran u tadašnju hrvatsku stvarnost, bjelovarska književnost i kultura i njena okolica sigurno nisu bili otok. Ivan Pinter navodi da *Mirisi iscrpljena vala* i njen autor nemaju ambicija da nas zapljusnu „ljepotom“ alkemičara riječi – „njegov

je diskurs odmjeren, jasan, prohodan, stoga blizak gotovo svakom potencijalnom čitatelju. Književnost, umjetnost, kultura bjelovarskih prostora ovom je knjigom tu među nama rasla i narasla kao književnoumjetničko stablo razgranate krošnje čije se grane (književnost, kazališna umjetnost, glazba, likovna umjetnost, časopisi, novine, društvena previranja) skladno objedinjuju, prožimaju, ali i jasno vide u svakom segmentu vremena i prostora.²

Mene je prvenstveno kao povjesničara zanimalo kako je autor pozicionirao i objasnio određeno povijesno razdoblje te kako je ta književna djela pozicionirao u određenom povijesnom trenutku. Nesumnjivo se u knjizi pojavljuju autori koji su svojim pregnućem i talentom ušli u kanon nacionalne književnosti i hrvatske znanstvene kulture, rodom Bjelovarčani ili iz bjelovarske okolice, a svoja su djela pisali širom svijeta ili kako autor navodi u doba „sjaja ocvalog imperija“ misleći naravno na monarhiju Habsburgovaca. Spomenimo u početku Antuna Cuvaja, Petra Preradovića, poznatog književnog povjesničara Đuru Šurmina, pripovjedača Ernesta Krambergera, grubišnopoljskog župnika Ivana Nepomuka Jemeršića itd. Neki od njih su rano, a neki nešto kasnije prerasli svoj bjelovarski identitet i zamijenili ga nacionalnim. No, poznati ne dominiraju ovom knjigom, glavni likovi su književnici i kulturni djelatnici uvjetno rečeno lokalnog i regionalnog značenja, tako blagi i poznati autorovom srcu. Prosto je nemoguće sve njih sada spomenuti, ali oni se nalaze ovdje.

U razdoblju između dva svjetska rata opisani su pjesnici koji su pošli „osamljenim stazama“ poput Đure Sudete, djela Mate Lovraka i Slavka Kolara dobila su zapaženu pozornost, izvršno je opisan fenomen „seljačke književnosti“ unutar redova HSS-a. Spomenimo ovdje dječju književnicu Zlatu Perlić i glavnog ekonomskog stratega HSS-a dr. Rufolfa Bićanića, pa i tzv. socijalnu književnost „poniženih i potlačenih“. Za svakog od spomenutih autora postoje i manje biografije u bilješkama u kojima je autor pažljivo birao što će ostaviti, a što ne, dajući i svoju osobnu notu tim bilješkama.

No, kada završavate s 1945. godinom tek tada slijede dva najbogatija poglavlja ove knjige, bjelovarska književnost u Hrvatskoj, odnosno u socijalističkoj Jugoslaviji i „Olujne godine“ nakon raspada bivše države. Potrebno je spomenuti, da iako je ovo studija o književnom i kulturnom životu, ona se može čitati i personalno, odnosno autor je apstrahirao autore na račun pojava. Pejić pojave vezuje i velikim dijelom definira autorskim djelovanjem. Dapače, jedan dio naziva razdoblja i podnaslova preuzet je upravo od autora o kojima Pejić piše, recimo „Osamljenim stazama“ prema Đuri Sudeti i naslovu njegove zbirke, peto je razdoblje (1970. – 1990.) nazvano „Vrijeme pred oluju“ prema istoimenoj pjesmi Vladimira Bažanta, a metaforičan naslov

² Pinter, Ivan. Velika Bjelovarjana 20. stoljeća. U: *Pučki kalendar Bjelovarsko-bilogorske županije 2018*. Bjelovar: Čvor, 2018., str. 138-140.

knjige „Mirisi iscrpljena vala“ preuzet je iz osvrtu bjelovarskog novinara i pjesnika Josipa Krekovića na zbirku pjesama Zvonimira Puškarića „Čujnost govora“, pri čemu je val donio i druge naslove vezane uz plovidbu i njezin doživljaj: 1945. – 1960. su „Nove plovidbe“, sljedeće desetljeće zovu se „Zdvojne plovidbe“, a 1990-te su već spomenute „Olujne godine“.

Zanimljivo je promatrati kako su u novim uvjetima nakon Drugog svjetskog rata radili književnici i kulturnjaci koji su se već afirmirali u prijašnjem razdoblju. Nakon kraće pojave Narodnog kazališta u Bjelovaru koje je potaknulo kulturni duh neposredno nakon rata, pojavljuju se uskoro i zvuci džeza u interpretacijama Boška Petrovića. Pojavljuje se i razlogovski naraštaj bjelovarskih književnika, te brojni prozaisti, pisci antiratne, socijalne i kontemplativne tematike poput Mirka Sabolovića, Vladimira Bažanta, Krste Špoljara i drugi. Tijekom „Hrvatskog proljeća“ nastaje kratak lom jer neki književnici po političkom nalogu napuštaju grad (npr. Željko Sabol, Milan Taritaš...), ali se uskoro pojavljuje pravo osvježanje u liku Gorana Trubusona sa svojim fantastičnim i kriminalističkim romanima, još jedan bjelovarski književnik koji je nadrastao svoj lokalni okvir.

Jedna od ključnih stvari koju također treba naglasiti, a što spominje Zdravko Seleš, kako pored bogate informativnosti knjige (gdje treba spomenuti i 700-ak likovnih priloga) Pejić naime, ovaj obiman posao obavlja i sa željom da se autori s ovog područja iznova vrednuju, odnosno da se upozori na autore koji svoje mjesto do sada nisu našli u povijestima nacionalne književnosti, leksikonima i raznim panoramama. Autor kaže da je uvrštenih u povijesne preglede i panorame 50-tak, sustavno prešućivanih, najčešće iz političkih razloga barem 20-tak, a još 50-tak onih koji će teško izboriti svoje mjesto u „centrističkoj optici istraživača hrvatske književnosti.“³

Bogata kulturna djelatnost nije zaustavljena ni tijekom Domovinskog rata, pojavljuju se novi časopisi poput *Rusana* i *Bjelovarskog učitelja*. Rat ostavlja vidni trag u poetskim zapisima bjelovarskih pisaca – nastaje ratno i poratno pismo – s naglašenim domoljubnim elementima. Tada nas napuštaju neki poznati bjelovarski kulturni radnici, književnici i slikari poput Magdalene Bulić, kustosice Gradskog muzeja, slikar i pjesnik Ivo Friščić odlazi 1993. godine, umire 1994. i svestrani novinar Emil Novak, zatim 1996. i književnik Milan Taritaš. Došlo je novo doba, tranzicija, gospodarski slom i promjene slike dotadašnjeg socijalističkog grada, niknuli su novi „hramovi konzumerizma“. Bjelovarski kulturnjaci i književnici prosvjeduju, ali slaba je njihova riječ. No, književnost se razvija dalje, u visinama i ponorima.

³ Seleš, Zdravko. Književna sinteza bjelovarskoga kraja. /Ilija Pejić: Mirisi iscrpljena vala. Književni i kulturni život šireg bjelovarskog prostora u 20. stoljeću. Zagreb: Alfa, 2017./ Kolo, 3(2017), str. 289-292.

Uglavnom, da rezimiram, djelo Ilije Pejića „Miris iscrpljena vala“ je uvjetno rečeno jedinstveni bjelovarski književni leksikon, „velika Bjelovariana 20. stoljeća“ kako ju je nazvao Ivan Pinter, u kojem je malo tko zaobiden, kritički oprezno i objektivno sugestivno je opisano svako djelo i svaki književnik, svatko je u njemu našao svoje mjesto koje mu po književnim kriterijima pripada. Po riječima Stjepana Hranjeca „djelo Ilije Pejića nedvojbeno je ne samo njegovo kapitalno, životno djelo nego i izuzetno djelo za sam Bjelovar i njegov širi prostor, za njegov kulturni i književni legitimitet u 20. stoljeću. Rukopis, stvaran studiozno godinama, predstavlja vrlo dokumentiran zapis o identitetu jednoga grada i šire mu okolice u stoljeću koje je za nama. Istodobno je, razumije se, i značajan doprinos književnoj i kulturnoj nacionalnoj povijesti.“⁴ Na kraju mogu samo reći, nesumnjivo je to djelo koje će trajati.

ŽELJKO KARLAU

⁴ Hranjec, Stjepan. Poslanje zavičajnika: bjelovarska kultura u monografiji. *Hrvatsko slovo*, 1170(22. rujna 2017.), str. 11. Vidjeti i: Stjepan Hranjec, Velebna sinteza bjelovarskog kraja u 20. stoljeću: Ilija Pejić: Mirisi iscrpljena vala. Dostupno na: <http://postpress.com.hr/predstavljamo-vam/ilija-pejic-mirisisci-rpljena-vala> [Pristup: 4. 5. 2018.].